

Adam Baniecki

Archiwum Państwowe we

Wrocławiu Oddział w Lubaniu

Tekst ukazał się drukiem:

ARCHEION CVIII, Warszawa 2005

ISAD(G) – światowy system wielopoziomowego opisu materiałów archiwalnych.

Wprowadzenie do zagadnienia.

I Geneza standardu

Do końca XX w. światowa archiwistyka rozwijała się w poszczególnych krajach w sposób niezależny. Narodowe systemy archiwalne budowały swoje własne warsztaty, prowadziły odrębną, własną politykę w zakresie użytkowników i opracowania informacji naukowej. Do końca lat osiemdziesiątych polityczny podział świata wpływał na rozwój archiwistyki, zwłaszcza w zakresie otwartości archiwów. W krajach, gdzie dostęp do nich był ograniczony, zainteresowanie doskonaleniem metod opisu materiałów archiwalnych celem ułatwienia wymiany informacji nie było rozwijane. Nie podejmowano starań o wszechstronne przygotowanie ich dla użytkownika, nie starano się budować kompleksowych systemów wymiany informacji o zasobie i jego zawartości.

Zmiany technologiczne w postaci szybkiego rozwoju technik informatycznych, a później zmiany na politycznej mapie świata, spowodowały podjęcie przez międzynarodową wspólnotę archiwistyczną problematyki wymiany informacji. Aby ten proces mógł się odbywać, koniecznym stało się opracowanie ujednoczonego sposobu opisu materiałów archiwalnych, a dalej wypracowanie sposobów edycji środków ewidencyjnych na platformach informatycznych, czego konsekwencją ma być szeroki, ogólnoświatowy dostęp do zasobów archiwów dla każdego zainteresowanego ich eksploracją.

Niniejszy tekst pragnie wprowadzić czytelnika w zagadnienia związane z powstaniem i konstrukcją międzynarodowego standardu opisu archiwalnego. Autor skupił się na zagadnieniach podstawowych, z których każde może stanowić przedmiot szerokich rozważań. Wiele poruszanych w tekście problemów nakreślono jedynie ramowo ze względu na ich obszerność. Do takich należy na przykład adaptacja ISADu, zarówno w archiwistykach narodowych, gdzie standard funkcjonuje jak Francja, Kanada czy Senegal lub adaptacji przez poszczególne instytucje, jak np. Instytut Pasteura, archiwa uniwersyteckie, instytucji międzynarodowych i wiele innych. Podobnie odrębnym zagadnieniem jest przeniesienie opisu

archiwalnego na platformę informatyczną. W tym zakresie realizowanych jest obecnie w świecie kilkadziesiąt projektów.

Rozważania nad normą oparto o przebogata literaturę francuską, włoską, kanadyjską oraz hiszpańską i skandynawską. Autor nie odwołuje się do literatury anglojęzycznej, która jest penetrowana przez polskich autorów zajmujących się standardami. Polscy autorzy poruszający zagadnienia ISADu, poza podstawową literaturą angielskojęzyczną prawie nie odnoszą się do innych tradycji archiwistycznych, zwłaszcza europejskich, a to właśnie one często bliższe są tradycyjnej polskiej archiwistyce niż archiwistyka amerykańska, australijska czy brytyjska. Ponadto, świat archiwistyki anglosaskiej, niezwykle bogaty i rozległy, sam w sobie wymaga odrębnych studiów nad adaptacją standardów archiwalnych.

Sama idea opisu archiwalnego nie była nową. W dyskusjach w środowisku archiwistów francuskich przewijała się już od 1951 r.¹ Okazją do wymiany doświadczeń były Międzynarodowe staże techniczne (Stage technique international) organizowane przez Dyрекcję Archiwów Francji. W latach 1951-2000 wzięło w nich udział 1900 stażystów z całego świata, w tym niektórzy autorzy standardów międzynarodowych i narodowych². Ideę standardu opisu archiwalnego w literaturze wyraził w 1977 r. Michel Duchein³. Jej celem było opracowanie środków ewidencyjnych, które ułatwią dostęp do zespołów archiwalnych w ogólności, a do poszczególnych dokumentów w szczególności⁴.

Tymczasem w Ameryce Północnej w początku lat osiemdziesiątych pojawił się bardzo istotny czynnik, który przesądził o opracowaniu standardu. Archiwiści północnoamerykańscy dostrzegli konieczność włączenia do archiwistyki technologii informatycznych i rozpoczęli intensywne prace nad przekształceniem informatyki w narzędzie pracy archiwisty i użytkownika archiwum⁵. Połączenie opisu archiwalnego z technologią informatyczną stało się niejako naturalnym procesem, w którym eksplozja rozwoju informatyki wymusiła przyspieszenie prac nad standaryzacją, a zmiany polityczne w świecie, który otworzył się na badaczy, sprawiły, że proces ten musiał przybrać charakter międzynarodowy.

¹ Vincent Doom, *Description et analyse archivistique ou la nécessité d'une normalisation*, „La Gazette des Archives”, 1997, nr 179, s. 232.

² Sophie Coeuré Vincent Duclert, *Les archives*, Paris 2001, s. 75.

³ Vincent Doom, *Description et analyse...*[1], s. 232.

⁴ Patrz: *La pratique archivistique française*, DAF, Paris, Archives National, 1993, s. 141.

⁵ Luis Carlos Lopes, *Vers une archivistique internationale à l'ère de l'information*, „Archives”, vol. 29, nr 2, 1997-1998, s. 45.

W świecie nauki anglosaskiej istniały już od lat sześćdziesiątych wzorce wymiany informacji bibliotecznej, jak np. opublikowany w 1967 r. i później w 1978 r. „Anglo-American Cataloging Rules”⁶. Prace środowisk anglosaskich w zakresie normalizacji opisu archiwalnego przyniosły efekty wraz z początkiem lat osiemdziesiątych. W Stanach Zjednoczonych Steven L. Hansen w 1983 r. opublikował normę APPM⁷, w 1985 r. w Wielkiej Brytanii Michael Cook i Kristina Grant opublikowali pierwszą edycję standardu MAD⁸, a w 1989 r. wraz z Margaret Procter, Cook opublikował 2 edycję znaną jako MAD2. W Kanadzie zaś w 1986 r. Komitet Opracowania Norm Opisu opublikował wynik swojej pracy w postaci sprawozdania i zaleceń tejże grupy roboczej⁹. Zalecenia owe jeszcze w roku opracowania weszły w życie i były stosowane. W roku następnym Jean E. Dryden i Kent M. Haworth zaapelowali o intensyfikację prac nad kanadyjską normalizacją¹⁰, co przyniosło efekt w 1990 r. w postaci kanadyjskiej normy opisu archiwalnego RDDA (ang. RAD)¹¹.

Opracowanie i wdrożenia trzech narodowych norm – standardów opisu materiałów archiwalnych przesądziło o zainteresowaniu nimi Międzynarodowej Rady Archiwów. Siłą napędową prac było środowisko anglosaskie, a zwłaszcza Kanadyjczycy, którzy opracowywali swój standard RDDA w przededniu XII Międzynarodowego Kongresu Archiwów, który miał się odbyć u nich w Montrealu w 1992 r. „Archiwiści kanadyjscy odegrali rolę pierwszoplanową dla definicji norm opisu. Zainteresowana pomysłem Międzynarodowa Rada Archiwów pozyskała wsparcie finansowe ze strony UNESCO. W

⁶ Christiane Nougaret, *Vers une normalisation international de la description des archives*, „La Gazette des Archives”, 1995, nr 169, s. 275.

⁷ Steven L Hansen, *Archives, Personal Papers and Manuscripts: a Cataloging Manual for Archival Repositories, „Historical Societies, and Manuscript Repositories”*, (APPM), Waszyngton, Biblioteka Kongresu, 1983, wznowione 1988, także: Nougaret, *Vers une normalisation...*[6], s. 275.

⁸ Michel Cook and Kristina Grant, *A Manual of Archival Description (MAD)*, Liverpool, Society of Archivist, 1985, 2 edycja znana jako MAD 2, opublikowana z Margareth Procter, Aldershot, Gower, 1989. Podaję za: Nougaret, *Vers une normalisation...*[6], s. 275.

⁹ *Les normes des description en archivistique: une nécessité. Rapport et recommandations du groupe de travail canadien sur les normes de description en archivistique*, Ottawa, Bureau canadien des archivistes, 1986. Podaję za: Nougaret, *Vers une normalisation...*[6], s. 275.

¹⁰ Jean E Dryden et Kent M. Haworth, *L'élaboration de normes de description: appel a l'action. Rapport rédigé a l'intention du comité de planification sur les normes des description*, Bureau canadien des archivistes, 1987.

¹¹ *Comité de planification sur les normes de description, Règles pour la description des documents d'archives (RDDA)*, Ottawa, Bureau canadien des archivistes, 1990. Obecnie obowiązuje norma RDDA2. w całości dostępna w internecie.

1986 r. Biuro kanadyjskie archiwistów (BCA) opublikowało *Normy opisu w archiwistyce. Podstawa*. To dzieło było wprowadzeniem do redakcji i publikacji *Reguł dla opisu dokumentów w archiwach* (RDDA) na którym oprze się szeroko norma międzynarodowa ISAD(G), zredagowana przez MRA z pomocą finansową UNESCO¹².

Mając na uwadze kongres oraz prace nad kanadyjskim standardem, które jeszcze trwały, z inicjatywy Harolda Nauglera Archiwa Narodowe Kanady i Międzynarodowa Rada Archiwów zorganizowały w Ottawie w 1988 r. spotkanie ekspertów w zakresie norm opisu. Zaproszono 29 osób z 15 krajów i trzech organizacji pozarządowych (Międzynarodowa Rada Archiwów – ICA, Międzynarodowa Federacja Stowarzyszeń Bibliotekarzy i Bibliotek – IFLA i Międzynarodową Organizację Normalizacji- ISO). To spotkanie zakończyło się konkluzją, że „...Międzynarodowa Rada Archiwów powołuje grupę roboczą (...) w celu opracowania norm międzynarodowych dla opisu archiwalnego”¹³. W grudniu 1989 r. w Paryżu Międzynarodowa Rada Archiwów przy wsparciu UNESCO doprowadziła do spotkania grupy roboczej, której jądro stanowili eksperci z Ottawy. W spotkaniu wzięli udział: Amadou A. Bousso (Division of Unesco Information Services, UNESCO, Francja); Ghislain Brunel (CARAN, Archives nationales, Francja); Pedro Gonzalez (Centro de Informacion Documental de Archivos, Hiszpania); Markku Jarvinen (UNESCO, Francja); Dr. Christopher Kitching (Royal Commission on Historical Manuscripts, Anglia); Dr. Charles Kecskeméti (ICA, PARIS, Francja); Mr. W. Löhner (General Information Programme, UNESCO, Francja); Dr. Lorenz Mikoletzky (Austria); Dr Hugo Stibbe (Archival Descriptive Standards Officer, Office of Archival Descriptive Standards, National Archives of Canada, Kanada); Dr Sharon G. Thibodeau (Archival Publications & Accessions NN-E, National Archives and Records Administration, U.S.A); Habibah Yahaya (National Archives of Malaysia, Malezja). Całości prac przewodniczył Christopher Kitching. Ten zespół nie stanowił jeszcze Komisji ad hoc i jego skład osobowy będzie jeszcze ulegał zmianom, ale nakreślił kierunek prac, które mają doprowadzić do opracowania międzynarodowego standardu.

Przyjęto plan działania w dłuższym czasie i opracowano trzy etapy realizacji opracowania normy:

1. redakcja zasad ogólnych, które będą służyć opisowi archiwalnemu,
2. opracowanie reguł ogólnych dla opisu dokumentów archiwalnych na poziomie zespołu opartych o zasady ogólne,

¹² Catherine Dhérent, *La normalisation dans les Archives*, „Archives”, 1999- 2000, t. 31, nr 3, s. 33.

¹³ Nougaret, *Vers une normalisation...*[6], s. 275.

3. opracowanie reguł szczegółowych dla poziomów bardziej szczegółowych i dokumentów archiwalnych na nośnikach specyficznych”¹⁴.

Opracowanie reguł miało być oparte o znane już normy amerykańskie, normę brytyjską i harmonizowane z pracami Międzynarodowej Rady Archiwów. We wrześniu 1990 r. w Polsce, we Wrocławiu doszło do spotkania Komitetu Wykonawczego Międzynarodowej Rady Archiwów. Opracowanie międzynarodowego standardu opisu materiałów archiwalnych uznano za priorytet pracy Rady. Odpowiedzialnymi za jego wykonanie zostali Hugo Stibbe, jako sekretarz projektu i Christopher Kitching, jako jego przewodniczący. Od tego momentu istnieje komisja robocza ad hoc projektu¹⁵. Obok wyżej wymienionych w skład weszli ponadto: Ghislain Brunel (Francja, działał w Komisji w latach 1990-1991); Michel Cook (Wielka Brytania); Jan Dahlin (Szwecja); Wendy Duff (Kanada); Ana Franqueira (Portugalia); Pedro Gonzales (Hiszpania, działał w komisji w latach 1990-1992); Chris Hurley (Australia, dołączył do zespołu w 1992 r.); Christine Nougaret (Francja, od 1992 r.); Christine Petillat (Francja, pracowała w zespole w latach 1991-1992), Sharon G. Thibodeau (USA), Hibabah Zon Yahaya (Malezja) Charles Kecskeméti (ówczesny sekretarz generalny MRA); Wolf Buchmann (Sekretarz MRA do spraw technicznych); Axel Plathe (reprezentujący UNESCO)¹⁶. UNESCO sfinansowało projekt, ale określiło swoje wsparcie dla niego na dwa lata, a więc szczęśliwie do Kongresu w Montrealu¹⁷. Sekretariat prowadziło Archiwum Narodowe Kanady, a poszczególne spotkania finansowane były ponadto przez dyrekcje archiwów Szwecji i Hiszpanii¹⁸.

Zadanie przed którym stanęła grupa robocza było niesłychanie trudne. W skład grupy wchodził przedstawiciele różnych szkół archiwistyki. Poza Wielką Brytanią pozostałe cztery państwa europejskie wyrastały z innej niż anglosaska tradycji archiwistycznej. Brazylijski historyk-archiwista Luis Carlos Lopes tak nakreślił typy archiwistyki u progu światowej standaryzacji:

¹⁴ Ibidem, s. 276.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ *ISAD(G): Norme générale et internationale de description archivistique. Adoptée par la Commission AdHoc sur les normes de description*, Stockholm, Suede, 21-23 janvier 1993, Ottawa 1994.

¹⁷ „The former working group members became the members of the Commission. Unesco gave the ICA a contract to develop the standard for a period of two years, later extended for another two years”, The history of ICA/CDS, dostępna pod adresem <http://www.icacds.org.uk/eng/history.htm>

¹⁸ Patrz przypis 15.

„1. Archiwistyka tradycyjna: stare trzy szkoły, ta najpierw rozwijana we Francji i w innych krajach zachodnioeuropejskich, liczy dziś wielu przedstawicieli w świecie; troszczy się zwłaszcza o archiwa historyczne (ostateczne);

2. Records/Information management: to szkoła rozwijana w Stanach Zjednoczonych, specjalnie w świecie interesów po II Wojnie Światowej; zajmuje się zwłaszcza archiwami bieżącymi (dokumenty aktywne);

3. Archiwistyka zintegrowana: najmłodsza ze szkół; pojawiła się w Kanadzie, w szczególności w Quebecu w ciągu ostatnich piętnastu lat, liczy kilku reprezentantów na zewnątrz Quebecu; ta szkoła zajmuje się postępowaniem całościowym z dokumentami przez cały cykl ich życia”¹⁹. Lopez dodaje jeszcze czwartą kategorię szkół archiwalnych: „Do tych trzech na bieżąco działających szkół, trzeba dorzucić czwartą, będącą archiwistyką spontaniczną (samorzutną), którą odnajduje się w wielu krajach, a zwłaszcza tam gdzie nie istnieje tradycja akademicka i specjalistyczne kształcenie archiwistyczne”²⁰. Ta różnorodność będzie z czasem widoczna przy komentarzach poszczególnych krajów i organizacji przesyłanych do grupy roboczej. Nowo powołana grupa ad hoc zebrała się na pierwsze posiedzenie w październiku 1990 r. w Niemczech w Höhr- Grenzhausen, gdzie opracowała dokument: „l'Énoncé des principes relatif à la description des documents d'archives”²¹. Dokument został przekazany światowej wspólnocie archiwistycznej do skomentowania.

Najważniejszą część pracy nad opracowaniem standardu powierzono czteroosobowej podgrupie archiwistów: Wendy Duff (Kanada), Michel Cook (Wielka Brytania), Sharon Thibodeau (USA) i Hugo Stibbe (Kanada), którzy, zaproszeni przez Cooka, w Liverpoolu w lipcu 1991r. opracowali zarys reguł ogólnych. Zostały one przyjęte przez całą grupę na spotkaniu w Madrycie w styczniu 1992 r. Efektem madryckiego spotkania były dwa dokumenty: 1. Énoncé des principes relatif à la description des documents d'archives²² i 2. ISAD(G) Normalisation international de la description archivistique (Généralité)²³. W ten sposób pojawił się, rozpoznawalny w całym archiwistycznym świecie, standard – ISAD(G).

¹⁹ Lopes, *Vers une archivistique internationale...*[5], s. 50.

²⁰ Ibidem, s. 50.

²¹ Wyrażenia podstawowe dotyczące opisu materiałów archiwalnych – Nougaret, *Vers une normalisation internationale...*[6], op. cit, s. 276.

²² Patrz przypis powyżej.

²³ Międzynarodowa normalizacja opisu archiwistycznego (Ogólna), Wyrażenia podstawowe dotyczące opisu materiałów archiwalnych. Nougaret, *Vers une normalisation internationale...*[6], s. 276.

Gotowe dokumenty rozesłano dla zaopiniowania. Niewiele jednak komentarzy otrzymała grupa przed Kongresem.

Nadchodzący XII Międzynarodowy Kongres Archiwów w Montrealu miał po raz pierwszy ukazać szerokiej społeczności archiwalnej standard, a także miał być przez nią zaakceptowany. Standard rozpowszechniany był na Kongresie w tłumaczeniu na pięć języków²⁴. Zadanie prezentacji i prowadzenia zagadnień normalizacji opisu archiwalnego powierzono Richardowi Cox ze Stanów Zjednoczonych, który na wstępie zarejestrował swoje wystąpienie na video na Uniwersytecie w Pittsburgu i zaprezentował je równocześnie na dwóch seansach, które niezależnie były poświęcone tej tematyce²⁵. Zdecydowano się na dwie niezależne sesje, aby zintensyfikować prace i ułatwić dyskusję. Bezpośrednio rezultaty prac nad standardem omówił Kent Haworth. Dyskusja była ożywiona, zwracano uwagę na aspekty, których standard nie obejmował, czy może raczej inaczej pojmowano standaryzację i ujednolicenie na poziomie międzynarodowym. I tak Herve Bastien zwracał uwagę na możliwości standaryzacji w zakresie normalizacji procedur brakowania akt, a Jean Favier (Dyrektor Archiwów Francji) wskazywał, że te same typy dokumentów są w jednych krajach przechowywane tymczasem w innych brakowane. Rudulf Pikhoia (Przewodniczący Archiwów Rosji) mówił o różnorodnych okresach nieupubliczniania akt²⁶. Zgromadzenie ogólne Kongresu przyjęło „Énoncé des principes” i projekt ISAD(G) rezolucjami nr 9 i 10²⁷.

W styczniu 1993 r. na trzecim plenarnym spotkaniu zespołu w Sztokholmie przygotowano wersję uwzględniającą otrzymane komentarze²⁸. Opracowana wersja zredagowana była w języku angielskim. Wersję francuską opracowali w Ottawie Christine Nougaret i Christine Pétilat²⁹. Obie wersje uznano za oficjalne i równouprawnione do korzystania na 29 konferencji CITRA³⁰, która przyznała pięcioletni mandat grupie roboczej,

²⁴ The history of ICA/CDS...[17].

²⁵ Autorowi nie udało się dotrzeć do materiałów z kongresu: Archivum. Actes du Congrès international des Archives. Montréal, 1992, wobec czego skorzystał z publikacji: Claude Miotto, *Note et bilan d'expérience. De Montréal à Beijing. Impacts du Congrès international des archives*, „Archives”, vol. 26, nr 4.

²⁶ Ibidem, s. 20.

²⁷ Nougaret, *Vers une normalisation internationale...*[6], s. 277.

²⁸ ISAD(G), Norme générale et internationale de description archivistique. Adoptée par la commission ad hoc sur les normes de description, Stockholm, Suède, 21-23 janvier 1993.

²⁹ Nougaret, *Vers une normalisation internationale...*[6], s. 277.

³⁰ CITRA- Międzynarodowa Konferencja Okrągłego Stołu Archiwów. Omawiane wyżej posiedzenie odbyło się w 1993 r. w Meksyku.

pozwalający jej testować standard. „Podczas tego okresu oczekiwano, że instytucje archiwalne będą próbowały same go używać i testować. Z doświadczenia przyjmowano, że będzie to dawać dobre wyniki poprzez praktykę i komentarz dla rewizji standardu”³¹.

Ostatecznie w styczniu 1994 r. w Madrycie, na spotkaniu Komisji administrowania programem ICA/CPM, zaaprobowano podstawy publikacji w języku angielskim i francuskim. ISAD(G) miał zostać opublikowany w periodyku Międzynarodowej Rady Archiwów „JANUS”. Miały one być podstawą dla tłumaczeń na inne języki już bez udziału MRA. „Publikacja w innych językach pozostała w gestii różnych krajów i ich narodowych agencji normalizacji”³². Polski skrót tłumaczenia pierwszej wersji standardu ISAD(G) został udostępniony dopiero w 1999 r. przez dyrektora Archiwum Głównego Akta Dawnych dr Huberta Wajsa na stronach internetowych archiwum³³.

Przez cały okres prac nad standardem opisu archiwalnego archiwiści korzystali z dorobku bibliotekarzy. Ta współpraca uległa jeszcze większemu zacieśnieniu wraz z dostosowywaniem opisu archiwalnego do szerokiego udostępniania w internecie, gdzie biblioteki miały już wypracowane języki budowy dokumentów o ujednoczonej strukturze. Już pierwsze doświadczenia z ISAD-em uzmysłowiły archiwistom, inne są ważne informacje w opisie archiwalnym, a inne w bibliotecznym. W opisie archiwaliów niezwykle istotna jest informacja o wytwórcy materiału archiwalnego oraz o historii jego aktywności ilustrująca związek pomiędzy wytwórcą archiwaliów a jego działalnością. Ta informacja jest podstawą indeksowania, które powinno łączyć różne rozproszone fragmenty działalności danego twórcy w spójny system informacyjny. Stąd, ze względu na wagę tego elementu opisu, został on ujęty poza ISAD-em w odrębny szczegółowy system. W II połowie lat dziewięćdziesiątych zrozumiano konieczność rozdzielenia opisu wytwórcy od opisu materiału archiwalnego³⁴. Znormalizowanie opisu twórcy (creator) i uniezależnienie jego opisu od opisu materiału archiwalnego zrodziło możliwość śledzenia związków pomiędzy zespołami jak i różnymi poziomami opisu w różnorodnych zespołach właśnie poprzez wiążące pole wytwórcy. Rozpoczęte w 1993r prace zakończyły się wydaniem w 1995r. pierwszej edycji

³¹ *The history of ICA/CDS...*[17].

³² Nougaret, *Vers une normalisation internationale...*[6], s. 277.

³³ Obecnie jest tam dostępna druga wersja standardu w tłumaczeniu dr H. Wajsa oraz spora ilość materiałów metodycznych wraz z przykładami wykorzystania: <http://www.agad.archiwa.gov.pl/isad/isadg.html>
To samo tłumaczenie standardu dostępne jest też na Naukowym Portalu Archiwalnym: <http://www.archiwa.net>

³⁴ Patrz: Per-Gunnar Ottoson, *Biographical authority file information in archives*, Riksarkivet, Stockholm, 2000.

„Międzynarodowego standardu archiwalnych haseł wzorcowych stosowanych do archiwów ciał zbiorowych, osób i rodzin- ISAAR(CPF)»³⁵.

W 1996 r. w Pekinie odbył się XIII Międzynarodowy Kongres Archiwów. Postanowiono na nim odnowić i przekształcić grupę roboczą ad hoc w stały komitet do spraw standardów opisu (Committee on Descriptive Standards). W skład Komitetu weszli nowi członkowie, którzy wraz ze starymi mieli dokonać w najbliższych latach rewizji standardu³⁶. Kadencja Komitetu miała trwać cztery lata do kolejnego Międzynarodowego Kongresu Archiwów, który odbył się w 2000 r. w Seville w Hiszpanii. W skład Komitetu weszli: Hugo Stibe (Kanada- Dyrektor Projektu); Christine Nougaret (Francja – przewodnicząca), Victoria Arias (Hiszpania, w komitecie w latach 1996-1998); Elisa Carolina de Santos Canalejo (Hiszpania, od 1998 r.); Adrian Cunningham (Australia, od 1998 r.), Jan Dahlin (Szwecja), Vitor Manoel Marques da Fonseca (Brazylia), Michael Fox (USA), Ana Franqueira (Portugalia), Bruno Galland (Francja), Kent Haworth (Kanada), Ma Jinghua (Chiny), Dagmar Parer (Australia), Lydia Reid (USA), Stefano Vitali (Włochy), Debra Wall (USA)³⁷. Sekretariat ponownie prowadziły archiwa kanadyjskie, a prace zespołu finansowały archiwa Francji, Włoch, Portugalii, Szwecji i Holandii.

Termin rewizji standardu upływał w 1999 r. Podjęto starania o jak najszersze zainteresowanie środowiska archiwistycznego w świecie. Chciano uzyskać jak najwięcej opinii i komentarzy do projektu. „Aby to wykonać listy zostały wysłane do wszystkich członków „A” i „B” MRA z pytaniem o komentarz i udzielenie wskazówek do rozpatrzenia komitetowi. Te same prośby o komentarz zostały zamieszczone na stronie internetowej i

³⁵ ISAR(CPF) International Standard Archival Authority Record for Corporate Bodies, Persons, and Families, 1995 i 2004. Polska edycja: Międzynarodowy standard archiwalnych haseł wzorcowych stosowanych do archiwów ciał zbiorowych, osób i rodzin ISAAR(CPF), wersja druga, tłum. dr Anna Laszuk. Tekst dostępny w Naukowym Portalu Archiwalnym <http://www.archiwa.net>. Pierwsza edycja ukazała się pod tytułem: Międzynarodowy standard archiwalnych haseł wzorcowych ISAAR(CPF) Warszawa 2000, tłum dr Anna Laszuk. Pomiędzy pierwszą a drugą edycją standardu ISAAR(CPF) istnieją duże różnice.

³⁶ „The Committee which was re-established as a permanent one by the ICA Executive at the ICA International Congress in Beijing in 1996 with a fresh mandate and a new name. Some of its members were drawn from the previous Ad Hoc Commission to ensure continuity, and new members were added. It took some time to appoint the members and almost a year passed before it could meet”. *The history of ICA/CDS...*[17].

³⁷ ISAD(G): Międzynarodowy standard opisu archiwalnego, część ogólna, Wersja 2. Przyjęty przez Komitet do spraw standaryzacji opisu, Sztokholm, Szwecja 19-22 września 1999. Tłumaczenie opublikowane tylko w wersji elektronicznej na stronach Archiwum Głównego Akt Dawnych <http://www.agad.archiwa.gov.pl/isad/ISADv2PL.pdf> oraz na łamach Naukowego portalu Archiwalnego: <http://www.archiwa.net>.

wydawanym Biuletynie MRA³⁸. Pierwsze posiedzenie Komitetu odbyło się w październiku 1997 r. we Florencji. Ustalono na nim plan działania, w którym za nieprzekraczalny termin dostarczenia opinii i uwag uznano datę 15 września 1998 r. W efekcie do końca września 1998 r. otrzymano 33 komentarze, które zostały opublikowane w postaci wydawnictwa rozesłanego do wszystkich członków Komitetu³⁹. Następnie sekretariat Komitetu zebrał komentarze i w październiku 1998 r. w Hadze Komitet na swoim drugim posiedzeniu zredagował, poprawioną wersję ISAD-u. Prace nad nią zostały ukończone we wrześniu 1999 r. na trzecim posiedzeniu w Sztokholmie. Poprawiona, druga wersja ISADu została do lata 2000 r. przetłumaczona na języki: francuski, włoski, hiszpański i portugalski, i wraz z wersją angielską trafiła pod obrady XIV Międzynarodowego Kongresu Archiwów w Sewilli. Ostatecznie standard wydano w Ottawie.⁴⁰ Polskie tłumaczenie standardu z języka angielskiego autorstwa dr Huberta Wajsa ukazało się w wersji elektronicznej dopiero w 2004 r.⁴¹ Polskie tłumaczenie wzbogacone zostało o polskie przykłady opisu oraz „dodatek C - Lista archiwów z przypisanymi numerami”.

Wokół 2 edycji standardu było znacznie więcej dyskusji niż wokół tej z 1993 r. Standard jawił się bowiem jako narzędzie, które będzie miało znaczący wpływ na narodowe metodologie archiwalne. Już u samego początku konsultacji standardu pojawiła się gdzieś tam dobra praktyka zorganizowanej dyskusji nad założeniami dokumentu. Przykłady w tej dziedzinie dostarczyła Ameryka Południowa, gdzie w listopadzie 1991 r. w Chile zorganizowano Międzynarodowe seminarium na temat opisu archiwalnego⁴². Był to odosobniony przypadek, co zauważył w 1994 r. „...T. Girard w *La Gazette des Archives* nie widział żadnego powodu dla archiwistów francuskich lub Europy kontynentalnej do

³⁸ „To this end a letter was sent to all "A" and "B" members of ICA asking for comments and giving some guidelines for submitting them to the committee. The same call for comments were posted on the ICA Web site and submitted for the ICA”, Bulletin The history of ICA/CDS, dostępna pod adresem <http://www.icacds.org.uk/eng/history.htm> .

³⁹ ISAD (G); Międzynarodowy standard opisu archiwalnego, część ogólna, Wersja 2...[37].

⁴⁰ ISAD(G): Norme générale et international de description archivistique. Deuxième édition. Adoptée par Comité sur les normes de description, Stockholm, Suède, 19-22 septembre 1999, Ottawa 2000. Standard dostępny jest w kilku wersjach językowych na stronach MRA <http://www.ica.org> Na stronach poszczególnych dyrekcji archiwów narodowych dostępne są tłumaczenia na liczne języki świata.

⁴¹ ISAD(G): Międzynarodowy standard opisu archiwalnego, część ogólna, Wersja 2...[37].

⁴² Podaję za: Nougaret, *Vers une normalisation internationale...*[6], s. 277. Na temat tego seminarium: *Séminaire international sur la description archivistique, Santiago du Chili, 18-22 novembre 1991*, „Bulletin du Conseil international des archives”, juim 1992, nr 38, s. 43.

wplątania się w dyskusję wokół procesu normalizacji opisu. Skuteczne zastosowanie normy w skali międzynarodowej nie będzie możliwe bez komentarza i trudności. Będzie potrzebny program, i seria seminariów kształcących, jak te zorganizowane przez Stowarzyszenie archiwistów łacińsko-amerykańskich”⁴³.

Najlepiej udokumentowana dyskusja odbyła się we Włoszech w latach 1997-1998. Było to możliwe, ponieważ standard został opublikowany w języku włoskim już w 1995 r., a więc w tym samym momencie, kiedy opublikowano go we Francji⁴⁴. Dodatkowym impulsem dla szerokiej dyskusji we Włoszech było planowane na 1997 r. spotkanie mające zrewidować ówczesną wersję ISAD-u. Ponadto niewątpliwie było to zasługą włoskiego przedstawiciela w Komitecie do spraw norm opisu, florenckiego archiwisty Stefano Vitali, któremu udało się rozpowszechnić wiedzę o ISADzie wśród włoskich archiwistów. Dyskusja toczyła się w dwóch grupach roboczych, obu przez niego animowanych. Pierwsza z grup zwana bolońską (Gruppo di Bologna) powstała w środowisku północnowłoskich archiwistów ANAI.⁴⁵ W pracach wzięli udział archiwiści z Mediolanu, Rieti, Treviso, Wenecji, Florencji, Bolonii, Ferrary, Parmy oraz intendentury archiwistycznej prowincji Emilia Romana⁴⁶. Obrady toczyły się w Szkole archiwistyki Archiwum Państwowego w Bolonii (Scuola di archivistica dell'Archivio di Stato di Bologna) w dniach 18 października 1996 r., 15 stycznia i 16 kwietnia 1997 r. Grupa Bolońska zgodziła się z potrzebą standaryzacji na skalę międzynarodową. „Grupa robocza ANAI wyraziła przede wszystkim generalną zgodę na podstawowe założenia normy ISAD(G) i na próbę opracowania reguł normalizacji opisu archiwalnego na poziomie międzynarodowym”⁴⁷. Powody dla poważnego przedyskutowania standardu widziano zasadniczo dwa: „Przed wszystkim poszerzono pole refleksji, które podjęły i pogłębiały niektóre rozważania nad fundamentami teoretycznymi doktryny i praktyki archiwistycznej, rozwijającej się we Włoszech począwszy od lat siedemdziesiątych, poszerzono te właśnie

⁴³ Miotto, *Note et bilan d'expérience...*, [25], s. 24.

⁴⁴ Tłumaczenie włoskie ukazało się w „Rassegna degli archivi di Stato”, LV (1995), 1-3, ss. 392-413, a tłumaczenie francuskie ukazało się jako aneks do cytowanego artykułu Ch. Nougaret, *Vers une normalisation internationale...*[6].

⁴⁵ ANAI- Associazione Nazionale Archivistica Italiana – Narodowe Stowarzyszenie Archiwistyki Włoskiej, tłum autor.

⁴⁶ S. Vitali, M. Savoja, I. Germani, *ISAD(G). Risultati e documento di lavoro prodotto dal Gruppo di lavoro dell'ANAI ("Gruppo di Bologna")*, http://www.anai.org/attivita/N_isad/Isad.htm.

⁴⁷ „Il gruppo di lavoro ANAI ha espresso innanzi tutto un generale accordo sui principi ispiratori delle norme ISAD (G) e sul tentativo di elaborare regole di normalizzazione della descrizione archivistica a livello internazionale”. Ibidem.

tematy i ustalenia, dzięki konfrontacji z dyskusją i praktyką międzynarodową. Ponadto został ustanowiony punkt zasadniczej refleksji w doświadczeniach zastosowania informatyki do opisu archiwów, realizowany we Włoszech w ostatnich latach”⁴⁸. Ta uwaga Stefano Vitali jest niezwykle istotna. Wskazuje na fakt dostrzeżenia przez stare, dość konserwatywne szkoły archiwistyczne, a do takich niewątpliwie należy archiwistyka włoska, konieczność rewizji fundamentów teoretycznych doktryny archiwistycznej. Takie wymogi musiały się pojawić wraz z rozpoczęciem wdrażania technologii informatycznych, ponieważ są one globalne i uniwersalne, a przez to ukazały natychmiast słabość archiwistyki wynikającą z jej różnorodności i odrębnych specyfik regionalnych i narodowych. Okazało się, że trudności komunikacyjne na niwie międzynarodowej rodzą się już na poziomie leksykalnym i istnieje konieczność ujednoczenia samej terminologii. Grupa bolońska sformułowała szereg uwag dotyczących poszczególnych elementów opisu. Nie wdając się w szczegóły, ponieważ przekraczałoby to zakres niniejszej pracy, wspomnimy, że dotyczyły one sześciu podstawowych zagadnień:

1. Definicji zespołu
2. Informacji o archiwistycznych dziejach zespołu
3. Ilustracji zawartości zespołów
4. Inwentaryzacji
5. Zagadnień kryteriów porządkowania i wyboru działań przez archiwistów
6. Problematyki materiałów komplementarnych

Nie kwestionowano pryncypiów, na których opiera się standard. W kwietniu 1997 r. „Grupa Bolońska” opublikowała rezultaty swojej pracy w postaci dokumentu, który został szeroko rozpowszechniony w różnych periodykach archiwistycznych i w internecie. Dla włoskiego środowiska archiwistycznego stało się jasnym, że ISAD(G) musi być także przedyskutowany pośród archiwistów operujących na innych poziomach administracyjno-archiwistycznych⁴⁹, takich jak archiwa państwowe, nadintendentura archiwalna, archiwa miejskie, archiwa instytucji publicznych, prywatnych, przedsiębiorstw i inne. Niemniej przetłumaczono na język angielski uwagi grupy i przekazano je sekretarzowi Komitetu ds.

⁴⁸ Ibidem.

⁴⁹ Patrz: „Al termine dei propri lavori, nell’aprile 1997, il gruppo di Bologna ha prodotto un primo documento che, attraverso un’ampia diffusione su vari periodici archivistici e su Internet, è stato sottoposto all’attenzione degli archivisti italiani operanti nei più diversi ambiti (Archivi di Stato, Soprintendenze Archivistiche, archivi comunali, archivi di istituzioni pubbliche e private, di imprese, ecc.) sollecitando ulteriori contributi, precisazioni ed approfondimenti”. *ISAD(G) Risultati e documento di lavoro prodotto...*[46].

standardów opisu Hugonowi Stib. Na posiedzeniu Komitetu ds. standardów opisu Międzynarodowej Rady Archiwów we Florencji w październiku 1997 r., tym samym na którym doszło do ostatecznego ustalenia terminu nadsyłania uwag do standardu na 18 września 1998 r. (czytaj wyżej), spotkała się także grupa robocza ANAI. W konsekwencji postanowiono jeszcze raz podjąć debatę nad standardem i ewentualnymi propozycjami włoskimi, ale tym razem z udziałem administracji archiwistycznej i ANAI. W lutym 1998 r. w Szkole archiwistyki, paleografii i dyplomatyki przy Archiwum Państwowym w Bolonii odbyło się pierwsze seminarium w tej sprawie, kolejne miało miejsce w czerwcu 1998 r. w Rzymie w sekcji regionalnej ANAI Lazio. Postanowiono powołać na nowo grupą roboczą do oceny standardu. Grupa zebrała się po raz pierwszy 9 lipca 1998 r. w Rzymie w Oddziale studiów i publikacji centralnego biura dóbr archiwalnych. W jego skład weszli przedstawiciele archiwów państwowych, administracji archiwalnej i ANAI. Debata przyniosła wiele pytań i wątpliwości⁵⁰. Podstawowa jej grupa dotyczyła problematyki nowej dla włoskiej archiwistyki, takiej jak interpretacja opisu archiwalnego, jako specyficznego instrumentu sformalizowanej wymiany informacji na temat archiwów, twórców (wł. *soggetti produttori*) oraz historycznego kontekstu wytworzenia materiału. Dostrzeżono, problemy związane z komunikacją oraz językami a także odmienną techniką przedstawiania rzeczywistości archiwistycznej. Tę odmienność włoskiej archiwistyki od ISADu podkreślało wielu uczestników konwencji rzymskiej⁵¹. To bardzo interesujący wątek, który nigdy nie wystąpił w jakiegokolwiek publicznej dyskusji w Polsce, choć logikę ISADu i polską archiwistykę dzieli równie wielka przepaść. Archiwiści włoscy z pełną świadomością stanęli przed konfrontacją swojej tradycji archiwalnej z międzynarodowym standardem. Poruszono wiele aspektów, dyskutowano nad poszczególnymi elementami opisu, ale w każdym przypadku wyłaniała się i powracała odmienność doktryny archiwalnej. Analizowano przykłady opisu i trudności z wpasowaniem ich w strukturę ISADu. Jednak nie tylko troska wynikająca ze słabej przystawalności starej archiwistyki do ISADu była przedmiotem

⁵⁰ Porównaj: „Il dibattito che in questo ultimo anno si è sviluppato attorno agli standard di descrizione in generale, al. Documento elaborato dal gruppo di Bologna e alle possibili proposte italiane di revisione dell’Isad(G) è stato indubbiamente ricco di suggestioni ad ha investito un ampio spettro di questioni”. Ibidem.

⁵¹ Porównaj: „Innanzitutto, esso ha visto emergere, con nettezza, una serie di problematiche per molti versi nuove: quelle connesse ad una interpretazione della descrizione archivistica come strumento specifico di comunicazione formalizzata di informazioni su archivi, soggetti produttori e contesti storici della produzione. In sostanza, si tende sempre più a vedere nei problemi della comunicazione e dei linguaggi nonché delle tecniche di rappresentazione della realtà archivistica e delle loro convenzioni formali un ambito di riflessione teorica e metodologica specifica, fondata su principi e logiche proprie”. Ibidem.

rozważań lecz także pytanie o to, co włoska archiwistyka może do niego wnieść. W efekcie postanowiono opracować dokument: „Propozycje integracji i modyfikacji międzynarodowego standardu opisu ISAD(G) sformułowane przez włoską administrację archiwalną i Narodowe Stowarzyszenie Archiwistyki Włoskiej z okazji pięcioletniej rewizji standardu”⁵². Termin ten upływał w 1998 r. Dokument składa się z czterech części:

1. Założenia, które wyjaśniają genezę dokumentu
2. Uwag ogólnych
3. Propozycji integracji i modyfikacji istniejącej wersji ISAD(G)
4. Propozycji integracji przez opis materiałów na nośnikach specjalnych i o charakterze osobliwym.

Ten niezwykle ciekawy dokument, ukazujący olbrzymie zaangażowanie włoskiego środowiska archiwistycznego w opracowanie ISADu oraz zrozumienie konieczności zmian własnej metodologii zostało omówione w uwagach ogólnych stanowiących część drugą opracowania. Tę omówimy szczegółowiej albowiem zawiera cenne wskazówki dotyczące zrozumienia samego standardu oraz ukazuje trudności archiwistyki starego kontynentu, do jakich niewątpliwie polska archiwistyka zalicza się, w adaptacji światowego rozwiązania. W założeniach, które wyjaśniają genezę dokumentu opisano wypadki prowadzące do utworzenia „Grupy Rzymskiej” i podjęcia przez nią prac nad standardem. Nowością jest to, że to właśnie ten zespół zaproponował ostatni punkt dokumentu, czyli opis materiałów na nośnikach specjalnych o szczególnym charakterze. Chodziło tu o zastosowanie ISADu do opisu np.: pieczęci, materiałów kartograficznych czy dokumentacji technicznej lub fotografii. Zawarte w punkcie trzecim propozycje integracji i modyfikacji istniejącego ISADu straciły na aktualności, ponieważ odnoszą się do wersji z 1993 r. i znane były Komitetowi do spraw standardów opisu przy opracowywaniu edycji w 1999 r. Dotyczyły one redakcji poszczególnych bloków i punktów opisów. Warto jednak o nich pamiętać, ponieważ zawierają bardzo konkretne rozważania, związane z tak podstawowymi dla archiwistyki zagadnieniami jak np.: pojęcie zespołu, nazwy, analizy archiwalnej, kryteriów porządkowania, charakterystyki fizycznej i innych. W ostatniej części dokumentu, w której mowa o opisie materiałów o charakterze osobliwym, omawiana jest jedynie kwestia tytułowa. Niemniej interesujące są wnioski związane z takimi zagadnieniami jak np.: stosowanie datacji przy opisie pieczęci. Są to oczywiście z punktu widzenia ISADu rozważania marginalne, ale istotne dla sfragistyki. Jak się okazuje i takie rozważania stały się istotne nie tylko dla

⁵² Ibidem.

sfragistyki, ale i przy opisie materiału typowego, czego przykładem mogą być oparte o ISAD stosowane systemy jak Szkocka Sieć Archiwalna⁵³, gdzie zaproponowano system określania dat niesprecyzowanych lub takich, które możemy określić jedynie w pewnym przybliżeniu. Okazało się to brakującym ogniwem ISADu, na które zwracali uwagę Włosi, a Szkoci kilka lat później zaproponowali konkretne rozwiązanie. Problem dat nieprecyzyjnych poruszany był także przy różnych okazjach wielokrotnie w Polsce. Jest to temat powracający, wymuszany przez precyzyjną logikę systemów informatycznych.

Część druga dokumentu – uwagi ogólne – zawiera rozważania dotyczące ogólnych zasad standardu. Zwrócono uwagę, że proces opracowania międzynarodowych standardów opisu (także ISAARu) jest ważnym momentem konfrontacji pomiędzy różnymi tradycjami archiwistyki narodowych. Standardy czynią możliwym wymianę informacji jednorodnych o zespołach archiwalnych przy użyciu nowoczesnych technologii informatycznych i telekomunikacyjnych. „Podstawy ogólne, które stały się fundamentem standardów ISAD(G) i ISAAR(CPF), jak analiza struktury hierarchicznej zespołu, reguły wielopoziomowego opisu, sposób opisu powiązań między zespołami, podzespołami, seriami i ich twórcami, stanowią najważniejszy schemat idei nowoczesnej teorii opisu archiwalnego. Na takie, wyżej przedstawione zasady, włoska wspólnota archiwistyczna wyraża zgodę”⁵⁴. Za najważniejszą korzyść metodologiczną uznano rozdzielenie twórcy, opisanego w ISADzie, od korekty haseł wzorcowych⁵⁵ (ang. authority file) opisanego w ISAARze. Korzyść ta polega na stworzeniu relacji znanej z logiki relacyjnych baz danych **WIELE DO WIELU**. „Powiązania pomiędzy zespołami i twórcami konfiguruje się, jak powiązania wiele do wielu: w zespole archiwalnym odpowiada to wielu twórcom i wicewersa”⁵⁶. Nie ulega wątpliwości, że jest to absolutne novum archiwistyki starego kontynentu. Aby takie rozwiązanie mogło funkcjonować, niezbędne są dwie struktury informacyjne: jedna opisująca materiał archiwalny i tą jest ISAD(G) i druga opisująca twórców. O ile ISAD(G) odnosi się w różnych częściach do norm narodowych opisu archiwalnego, o tyle ISAAR(CPF) zupełnie nie odwołuje się do narodowych wzorców archiwistycznych, a korzysta szeroko z modelu opisu bibliotecznego.

⁵³ Scottish Archive Network. Online Catalogues Project. Guidelines for Collection Descriptions. Versja 1.0, 2000 r.

⁵⁴ [46].

⁵⁵ Termin: Korekta haseł wzorcowych, za: Międzynarodowy standard archiwalnych haseł wzorcowych...[35], s. 10.

⁵⁶ 46].

Archiwistyka włoska starała się jak najlepiej zrozumieć i próbować zastosować standard. Nie było to możliwe bez zmian w doktrynie archiwalnej. Tak poważne zmiany nie są jednak proste i nie dają się łatwo wprowadzić ze względu na odmienną wielowiekową tradycję archiwalną.

Nieco inaczej został ISAD(G) oceniony przez archiwistów hiszpańskich. Antonia Heredia Herrera na łamach portalu INFOLAC napisała w 2000r.: „Inne pytanie może pojawić się na początku analizy. Czy [ISAD(G)- przyp. autora] jest normą tradycyjną, czy normą rewolucyjną? Ani jedno, ani drugie, ponieważ jego duch rości sobie prawo do kompatybilności z praktykami różnych krajów. Dla Hiszpanii jest jasnym, że trzeba rozpoznać daną formę opisu, zastosowanie normy ISAD(G) może nastąpić bez urazy społecznej. Powiedziałabym więcej, w dużej mierze norma potwierdza teorię i praktykę opisu hiszpańskiego”⁵⁷ Pomimo tak pozytywnej oceny zbieżności hiszpańskiej archiwistyki, a pamiętajmy, że to ona tworzy forpocztę archiwistyki w Ameryce Łacińskiej, koniecznym było przeprowadzenie studiów związanych z problematyką kompatybilności terminologii ISADu z normą ANABAD⁵⁸

W sierpniu 2004 r., w wyniku Międzynarodowego Kongresu Archiwów w Wiedniu Komitet do spraw norm opisu (Comité sur les normes de description-CDS) został przekształcony w Sekcję tymczasową do spraw norm i dobrej praktyki (Section provisoire des normes et des bonnes pratiques-SPS). Sformułowano zadania tej sekcji: „Pracą sekcji jest utrzymywanie norm i przewodników istniejącego zastosowania, celem poszerzenia dobrej praktyki dla ułatwienia kształcenia i wymiany doświadczeń zawodowych pomiędzy różnymi tradycjami archiwistycznymi, zarządzaniem archiwami bieżącymi i innymi zawodami informacyjnymi, dla ustalenia związków z instytucjami międzynarodowymi pracujących w tej dziedzinie jak I’COM, IFLA i UNESCO”⁵⁹. Na jej czele stanął Per-Gunnar Ottosson, a sekretarzami zostali: Dick Sargent i Claire Sybille. Na posiedzeniu Sekcji, które odbyło się 1 czerwca 2005 r. w Bernie rozwój opisu archiwalnego uznano za priorytetowy. Nie wskazano

⁵⁷ Antonia Heredia Herrera, La Norma ISAD(G) "Análisis Crítico". Norma Internacional para la descripción archivística, w: INFOLAC Programa de la sociedad de la Información para América Latina y el Caribe, <http://infolac.ucol.mx/>.

⁵⁸ ANABAD- Confederación de Asociaciones de Archiveros, Bibliotecarios, Museólogos y Documentalistas- Stowarzyszenie jest odpowiedzialne i wydaje normalizacje związane z dziedzinami swojej działalności, także terminologię archiwalną. W sprawie terminologii ISADu patrz: Antonio Heredia Herrera, La Norma ISAD(G) y su terminología, ANABAD, Madrid, 1995

⁵⁹ Section provisoire des normes et des bonnes pratiques - [SPS], <http://www.ica.org/body.php?pbodycode=SPS&plangue=fra>

jednak ISADu jako obiektu szczególnego zainteresowania, co oznacza, że nie przewiduje się jego szczególnych korekt. Sekcja chce skupić się na opracowaniu nowego standardu międzynarodowego opisującego funkcje i aktywność społeczeństwa jako twórcy archiwów. Obecne modele opisu funkcji będą zidentyfikowane i ocenione dla stworzenia podstawy redakcji projektu wstępnego nowego standardu międzynarodowego. Taki model będzie mógł znaleźć zastosowanie na przedpolu archiwalnym. Drugą zaś propozycją jest standaryzacja kodu referencyjnego, elementu występującego w ISADzie pod punktem 3.1.1., ponieważ istnieje olbrzymie zróżnicowanie w różnych krajach, a kody mają różnorodny format zapisu: numeryczny lub alfanumeryczny. Przypomnijmy, że w Polsce zagadnienie kodu referencyjnego reguluje decyzja Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych, czyniąc ten kod alfanumerycznym⁶⁰. Wysiłek komitetu ma kierować się na doskonalenie opisu opartego na bazie DTD w języku XML.

II ISAD(G)- analiza standardu

ISAD(G) Międzynarodowy standard opisu archiwalnego, część ogólna jest dokumentem, którego celem jest stworzenie warunków do wymiany informacji na temat archiwaliów pomiędzy archiwami, tak w formie klasycznej jak elektronicznej, w której mogłyby brać udział służby archiwalne (narodowe, regionalne, lokalne, specjalistyczne, publiczne lub prywatne), które byłyby w stanie upubliczniać szeroko poprzez sieci informatyczne materiały archiwalne w światowej wymianie naukowej⁶¹. Aby ten cel mógł zostać zrealizowany, trzeba było opracować dla systemu wymiany informacji reguły, które będą gwarantowały:

- „1. jednorodną redakcję opisu archiwistycznego
2. wykorzystanie wspólnych danych o administracji
3. integrację opisu w systemie informacyjnym zunifikowanym (zgodą na formaty wymiany)”⁶².

Celem jest stworzenie systemu wszechstronnej wymiany informacji w sposób zunifikowany, tak aby był on zrozumiały wszędzie i dla wszystkich.

Stworzono system opisu materiałów archiwalnych na wielu poziomach, przypominający, jak to już wspomniano rodzaj, ogólnościwiatowej relacyjnej bazy danych o relacjach wiele do wielu. Założenie poszanowania zespołu, tej fundamentalnej,

⁶⁰ Decyzja nr 4 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 1 lutego 2005r. w sprawie struktury i zawartości komputerowych baz danych tworzonych i użytkowanych w archiwach państwowych.

⁶¹ Patrz rozważania Ch. Nougaret, *Vers une normalisation international...*[6].

⁶² [6] s. 278.

sformułowanej już w XIX w. zasady, legło u podstaw ISADu i przyniosło konsekwencje w postaci konieczności odrębnego opisu twórcy materiałów archiwalnych. „Teoria poszanowania zespołu implikuje respekt ‘zewnętrzny’ dla zespołu, chcę powiedzieć podstawę proveniencji: z tego powodu Komitet podkreślał, dwa lata po publikacji ISAD(G), ważność identyfikacji i opisu wytwórcy za pomocą standardu ISAAR(CPF). Z tej teorii wynika także respekt ‘wewnętrzny’ dla zespołu, chcę powiedzieć: zrozumienie organizacji działalności wytwórcy, hierarchia jego aktywności; i tu odnajdujemy tę niezbędność opisu na wielu poziomach”⁶³. A zatem ISAD(G) jest jednym z elementów opisu materiałów archiwalnych, który może być w pełni wykorzystany tylko wraz z ISAARem. Takie stanowisko zostało jasno wyartykułowane w najnowszej wersji standardu, gdzie wprowadzono obowiązkowe pole dotyczące nazwy wytwórcy.

Międzynarodowy standard opisu materiałów archiwalnych – ISAD(G) składa się z dwóch zasadniczych części: Reguł opisu wielopoziomowego oraz Elementów opisu. Te ostatnie to pola opisu, znane w każdej archiwistyce, a polski FOPAR dostarcza ich nawet w nadmiarze⁶⁴. Pozostałe części, jak słownik, przykłady, czy wstęp, mają za cel pogłębienie wiedzy na temat wykorzystania sprzężenia elementów opisu z regułami opisu na wielu poziomach.

Pojęcie opis wielopoziomowy zdefiniowano następująco:

„Jeśli zespół opisywany jest jako całość, należy go przedstawiać za pomocą jednego opisu, posługując się elementami opisu w sposób naszkicowany poniżej w części 3 standardu. Jeżeli natomiast zachodzi konieczność opisania części zespołu, można je opisywać oddzielnie także za pomocą właściwych elementów określonych w części 3. Uzyskane w ten sposób całkowite, sumaryczne opisy należy łączyć w struktury hierarchiczne, tak jak to pokazano na modelu w Dodatku A-1, przedstawiając zespół i poszczególne jego części podrzędne, dla których sporządzono opis. Na potrzeby tego standardu reguły te określano opisem wielopoziomowym”⁶⁵. **Opis wielopoziomowy to system w którym za pomocą zunifikowanej listy zadań, wskazanej w części 3 standardu, stosując określone w**

⁶³ Bruno Galland, *Sistemi archivistici informatizzati e standard descrittivi*, op.cit. s. 165.

⁶⁴ „Standard FOPAR posiada obecnie opracowane szczegółowe modele opisów dla poziomów: archiwum o 20 polach, archiwum historycznego o 18 polach, grupy zespołów o 15 polach, zespołu o 31 polach, oraz będące w trakcie modyfikacji modele opisu dokumentów o 30 polach, map, dokumentacji technicznej i audiowizualnej.” B. Ryszewski, *Problemy komputeryzacji archiwów*, Toruń 1984, s. 35.

⁶⁵ Wszystkie cytaty polskiego tłumaczenia ISAD(G) za: ISAD(G) Międzynarodowy standard opisu archiwalnego, część ogólna, wersja 2, tłum. Hubert Wajs, [37], s. 15.

punkcie 2 reguły, można opisać zespół, lub korzystając z tych samych elementów opisać jego część. Za najwyższy poziom opisu uznano zespół archiwalny, który składa się z kolejnych niższych poziomów opisywanych według tych samych reguł aż do poziomu określanego po angielsku item, po francusku pièce, a po polsku bardzo niefortunnie przetłumaczonego jako dokument⁶⁶. Stopień szczegółowości opisu ściśle związany jest z poziomem który opisuje.

Metoda opisu wielopoziomowego podlega rygorom stosowania czterech reguł opisanych w punkcie 2. Każda z reguł składa się z nazwy reguły, celu jakiemu reguła służy i samej reguły:

„2.1 Opis od ogółu do szczegółu.

Cel: Przedstawienie kontekstu i hierarchicznej struktury zespołów i ich części.

Reguła: Na poziomie opisu zespołu należy podać informacje dotyczące zespołu jako całości. Na kolejnych poziomach- informacje dotyczące opisywanych części. Powstający opis należy układać w hierarchicznym stosunku części wobec całości, zaczynając od opisu najszerszego (zespół) i zmierzając ku bardziej szczegółowym⁶⁷. Ta reguła zapewnia hierarchiczną budowę informacji o zespole i poszczególnych jego składowych.

„2.2 Informacje odnoszące się do poziomu opisu.

Cel: Dokładne przedstawienie kontekstu i treści (zawartości) opisywanego obiektu.

Reguła: Dostarczenie tylko takich informacji, jakie są odpowiednie dla opisywanego poziomu. Np.: nie należy podawać szczegółowych opisów zawartości poszczególnych akt spraw, jeżeli opisujemy zespół; nie należy podawać dziejów instytucji stanowiącej jednostkę nadrzędną, jeżeli twórcą opisywanego obiektu jest instytucja podrzędna⁶⁸.

To reguła, która zabezpiecza opis przed redundancją danych. Opis musi dotyczyć tylko i wyłącznie opisywanego obiektu (jednostki opisu) na właściwym jej poziomie hierarchicznym.

Powstałe w ten sposób struktury należy łączyć hierarchicznie.

„2.3 Ukazywanie powiązań obiektów

Cel: Wyraźne uwypuklenie miejsca opisywanego obiektu w hierarchii.

⁶⁶ W niniejszym tekście pojęcie item, fr. pièce, tłumaczone jest jako najmniejsza logiczne część zespołu, [37], s. 10.

⁶⁷ Ibidem, s. 15.

⁶⁸ Ibidem.

Reguła: Należy powiązać każdy opis ze znajdującym się nad nim opisem bardziej ogólnym, podając poziom opisu (por. 3.14), jeśli jest to konieczne i istnieje jakiś wyższy poziom”⁶⁹.

Reguła ta zapewnia jednorodną budowę hierarchiczną opisywanych obiektów, identyfikując miejsce opisywanego obiektu w strukturze wyższego rzędu. Nie do końca jest jasne, w którym miejscu powinno nastąpić wskazanie wyższego poziomu opisu. Wspomniany punkt 3.14 nakazuje jedynie wskazanie poziomu opisywanego obiektu. Nie zawiera informacji o hierarchicznie wyższym obiekcie.

„2.4 Unikanie powtarzania tych samych informacji.

Cel: Unikanie zbytecznych, powtarzających się informacji w hierarchicznie usystematyzowanych opisach archiwalnych.

Reguła: Na najwyższym z dostępnych poziomów należy podać informacje, które są wspólne dla wszystkich części składowych znajdujących się poniżej tego poziomu. Nie należy powtarzać informacji z wyższych poziomów na poziomie niższym”⁷⁰. Reguła ta określa sposób opisu obiektu składającego się z opisanych obiektów niższego poziomu. Dążąc do uniknięcia powtarzania danych nakazuje na najwyższym poziomie, a jak wiemy powinien nim być zespół archiwalny, podać informacje wspólne dla niezależnie opisanych części składowych, ponieważ tego typu informacje (o charakterze ogólnym) nie powinny znaleźć się na niższych poziomach opisu zgodnie z regułą 2.2 (Informacje odnoszące się do poziomu opisu). Unika się dzięki temu redundancji danych, a powstały w ten sposób opis jest sumą opisów niższych poziomów.

Te cztery reguły opisu wielopoziomowego stanowią serce i istotę standardu. Bez opisu wielopoziomowego ISAD(G) byłby jedną z wielu systematykacji jakie zna światowa archiwistyka. Jeszcze w XIX w. Jules Michelet, kierownik Sekcji Historycznej Archiwów Państwowych Francji, proponował wszystkie dokumenty opisywać w ten sam sposób: sygnatura oraz sześć elementów opisu: data, miejsce wytworzenia, wytwórca, nazwa lub tytuł, charakterystyka materialna, informacje na temat ewentualnych wydań⁷¹. Także w Polsce usiłowano opracować standard opisu archiwaliów. Ośrodek toruński zaproponował, wspomniany już, system o nazwie FOPAR⁷², jednak stopień komplikacji i oderwanie od

⁶⁹ [37]

⁷⁰ [37]

⁷¹ Patrz: B. Galland, Sistemi archivistici informatizzati...[51], s. 164.

⁷² Patrz: B. Ryszewski, Problemy komputeryzacji...[62].

polskiej praktyki archiwalnej uczyniły z niego przedmiot analiz uniwersyteckich, o niewielkim wpływie na kształt środków ewidencyjnych.

ISAD(G) jest jednak narzędziem znacznie bogatszym i wszechstronniejszym właśnie dzięki temu czego pozostałe metody systematyzacji nie mają: „Standard ma setkę stron. Tylko dwie strony są poświęcone opisowi na wielu poziomach, inne przedstawiają elementy opisu. Generalnie, standard jest odbierany jako lista tych elementów i ludzie zapominają o dwóch małych stronach poświęconych opisowi na wielu poziomach: **te dwie strony są najważniejsze w standardzie, one właśnie nadają ISADowi ‘archiwistyczny’ charakter**”⁷³. To właśnie brak zrozumienia dla wielopoziomowego opisu uczynił z FOPARU trudne do zastosowania narzędzie. Duża część pól tego polskiego produktu jest w stosunku do siebie redundantna, brak mu też reguł postępowania z poszczególnymi poziomami opisu oraz odwołania do innych norm, jak niektóre normy np. ISO, wchodzące w skład ISADu. ISAD(G) został pomyślany jako narzędzie do użytku. „Co oznacza dziś stosować standardy opisu w środowisku lub systemach informatycznych? Dobrze wiemy, że nie należy, jak ciągle jeszcze wielu uważa, budować baz danych zorganizowany w zbyt wiele elementów, tyle ile ich znajduje się w standardzie.”⁷⁴. To bardzo istotna uwaga, która zastosowana w ISADzie, w punkcie I.12, wskazującym na najistotniejsze elementy opisu, pozwoliła mu uniknąć grzechu zbędnego nadmiaru informacji. Informacje, które powinny być obowiązkowo ujęte to:

- a. sygnatura
- b. tytuł (nazwa)
- c. twórca
- d. data(y)
- e. rozmiar opisywanego obiektu
- f. poziom opisu

Umieszczenie tych elementów zostało jasno uzasadnione, jako wspólnych dla międzynarodowego obiegu informacji. Dodatkowe pole „twórca”, które pojawiło się jako nowe i obowiązkowe w drugiej edycji ISADu, ma zasadnicze znaczenie dla sprzężenia opisu archiwalnego z opisem twórców, a zatem ze standardem ISAAR(CPF), ale nie tylko, ma ono także wiązać opisywane archiwalia z opisami bibliotecznymi i innymi. Nie trudno zauważyć jak potężne narzędzie znajdzie się w niedługim czasie do dyspozycji badaczy. Poprzez twórcę

⁷³ [51], s.164 (podkreślenie A. Baniecki). W polskim tłumaczeniu opis na wielu poziomach zajmuje jedną stronę.

⁷⁴ B. Galland, *Sistemi archivistici informatizzati...*, [51], s. 166.

będzie możliwe docieranie do danych w innych zespołach archiwalnych, bibliotecznych czy nawet kolekcjach muzealnych.

Elementy opisu zostały zgrupowane w bloki. Jest ich siedem:

I Blok identyfikacyjny zawierający następujące elementy:

1. Kod/sygnatura
2. Tytuł
3. Dаты skrajne
4. Poziom opisu
5. Rozmiar i nośnik opisywanego obiektu

II Blok proveniencji i archiwizacji

1. Nazwa twórcy(ów) materiałów archiwalnych
2. Historia ustroju/ Biografia twórcy
3. Dzieje jednostki opisu
4. Bezpośrednie źródło pochodzenia

III Blok opisu zawartości (treści) i układu materiałów

1. Przedstawienie zakresu i zawartości (treści)
2. Informacje o selekcji, brakowaniu i przekazywaniu do archiwum
3. Dopływy materiałów archiwalnych
4. Sposób uporządkowania

IV Blok warunków udostępniania/ wykorzystania

1. Warunki decydujące o udostępnianiu
2. Warunki decydujące o reprodukowaniu opisywanego obiektu
3. Język/ pismo dokumentów
4. Charakter stanu fizycznego i wymagań technicznych
5. Archiwalne pomoce uzupełniające

V Blok materiałów uzupełniających

1. Istnienie oryginałów i miejsce ich przechowywania
2. Istnienie kopii i miejsce ich przechowywania
3. Powiązania z innymi materiałami archiwalnymi
4. Uwagi o publikacji

VI Blok uwag

1. Uwagi

VII Blok Kontrolny

1. Uwagi archiwisty

2. Reguły i zwyczaje

3. Data/ daty sporządzenia opisu

Nie trudno zauważyć, że opisane wyżej pola występują w znanych w Polsce środkach ewidencyjnych. Głębszą analizę zgodności pól opisu ISADu i polskich środków ewidencyjnych przeprowadziło Archiwum Główne Akt Dawnych. Zaproponowano kolejność pól w opisie jednostki w AGAD: sygnatura, tytuł, daty, treść, język, forma, opis zewnętrzny, stron/kart, dawne sygnatury, uwagi, aneksy, mikrofilm. Zaproponowano także pola, które powinny znaleźć się we wstępie do pomocy archiwalnej: nazwa aktotwórcy, historia ustroju/biografia, daty gromadzenia opisywanego obiektu, dzieje przechowywania, przejęcie przez archiwum, dopływy, sposób uporządkowania, warunki udostępniania, powiązania z innymi aktami z tego samego archiwum, powiązania z innymi materiałami z innych archiwów, uwagi o publikacji, informacje o zasadach, według których przygotowano opis. Zastosowane przez AGAD rozwiązanie nie jest jednak opisem wielopoziomowym, a jedynie wskazaniem wspólnych elementów opisu różnych poziomów opisu wykorzystywanych w archiwum w zestawieniu z elementami opisu ISADu. Brak jest tu pola łączącego opis wielopoziomowy – poziom opisu. Proponowany system nie jest też dostosowany do ISAARu, a zatem nie jest dostosowany do szerokiej międzyarchiwalnej i międzybibliotecznej wymiany, ponieważ brak mu pola twórca.⁷⁵ Każda narodowa archiwistyka, jak widać na przykładzie AGADu, może w sposób uniwersalny odwołać się do elementów ISADu, ponieważ system ten na to pozwala i nawet nie stosując dosłownie wielopoziomowego opisu, doskonali metody analizy materiałów archiwalnych. „Pozwala, w gruncie rzeczy, na lepszą jakość opisu nie tylko w sensie konceptualnym, ale także praktycznie na różnych poziomach opisu- tym instytucjonalnym, tym czysto techniczno-archiwistycznym, tym historyczno-archiwistycznym, które przecinają się w definicji i opisie każdego zespołu archiwalnego i pozwalają uchwycić ich relacje”⁷⁶. Mówiąc wprost, ISAD(G), w przeciwieństwie do ISAARu, odwołuje się do narodowych sposobów i norm opisu. Komitet MRA do spraw norm i opisów bardzo wyraźnie to określił w dokumencie: „Rapport du sous-comité sur les instruments de recherche. Orientations pour la préparation et la présentation des instruments de recherche”⁷⁷. Opracowano go w marcu 1999 r., jeszcze przed sztokholmskim przyjęciem

⁷⁵ Zainteresowanych odsyłam do strony AGAD-u www.agad.archiwa.archiwa.gov.pl.

⁷⁶ ISAD(G) Risultati e documento di lavoro prodotto...[46].

⁷⁷ Materiał dostępny na stronie web Komitetu do spraw norm opisu MRA:
<http://www.icacds.org.uk/fr/instrumentsderecherche.htm>

standardu w wersji drugiej, na spotkaniu podkomitetu w Paryżu. Warto przeanalizować bliżej ten dokument, ponieważ jest on, poza tekstem standardu, jedynym dokumentem wskazującym kierunek patrzenia na standard, a właściwie jest rodzajem wskazówek wykonawczych do standardu. Jest bowiem oczywistym, że poszczególne narodowe systemy archiwalne posługują się niezliczoną ilością już istniejących pomocy archiwalnych, które w różny sposób opisują zasób archiwalny. Postarano się wskazać metodę patrzenia na nie pod kątem wielopoziomowego opisu, wskazując głębokość opisu poszczególnych typów pomocy i systematyzując poziom opisu, do którego mogą się odnosić. Istniejące tradycyjne środki ewidencyjne są bowiem w różnych częściach kompatybilne ze standardami. Dokument ma ponadto na celu dostarczyć wskazówek przy przygotowywaniu i prezentacji opisu archiwalnego różnych istniejących środków ewidencyjnych, których elementy są określone w ISADzie i ISAARze. Zgodność środka ewidencyjnego z ISADem występuje, jeżeli spełnia on następujące kryteria:

1. Daje dostęp do dokumentów archiwalnych dostarczając informacji na temat ich przedmiotu użytkownikowi.
2. Wytwarza środki ewidencyjne precyzyjne, spójne, i zrozumiałe same w sobie.
3. Przedstawia kontekst i zawartość dokumentów archiwalnych opisując i stosując reguły opisu na wielu poziomach⁷⁸.

Wskazane zasady są niezależne od środków materialnych lub technologicznych, jakich użyto do sporządzenia opisu, ale – co podkreślono – powinny stwarzać możliwość kodowania ich w formatach jak np. EAD, MARC czy choćby HTML. Wytworzone środki ewidencyjne powinny ułatwić wymianę informacji o dokumentach archiwalnych, pozwalać na podział danych dotyczących zarządzania oraz integrować środki ewidencyjne opracowane przez różne służby⁷⁹. Każdy środek ewidencyjny powinien zawierać informacje definiujące jego typ, precyzujące jego cel, charakteryzujące jego zawartość oraz określające reguły jego prezentacji materialnej⁸⁰.

⁷⁸ Patrz punkt 2.2. w Orientations pour la préparation et la présentation des instruments de recherche. Ibidem.

⁷⁹ Ibidem.

⁸⁰ Patrz: ibidem – punkt 3.3.

Informacje na temat prezentacji materialnej umieszczono w części 4.2.1. zatytułowanej „Prezentacja”. Jest ona rodzajem wskazówek wykonawczych, technicznych, odnoszących się do edycji środka ewidencyjnego⁸¹.

Środek ewidencyjny powinien zawierać następujące elementy:

„a) przedstawienie hierarchii jednostek opisu, to znaczy, przedstawienie poziomów opisu: zespołów, serii organicznych, jednostek, najmniejszych logicznych jednostek opisu (fr. pieces, ang. item, pol. dokument) i miejsca jednostki opisu w hierarchii;

b) dyspozycje nawigacji dla spajania poziomów wyższych i niższych hierarchii. Życzeniem byłoby, aby objąć nią każdy poziom opisu. Technika opisu na wielu poziomach może być sprecyzowana przez użycie „etykietek” informatycznych, symboli graficznych, powiązań hipertekstowych lub każdego innych działań, które pozwolą umieścić strukturę w ewidencji;

c) jasne oznaczenie elementów opisu;

d) możliwość opisu w wielu językach zespołów instytucji, które mają zespoły w wielu językach”⁸².

Ten ostatni punkt dotyczyć ma państw wielojęzycznych, jak Kanada, ale doskonale odnosi się do obcojęzycznych zespołów przechowywanych w Europie. Szalenie ciekawym przykładem braku integracji opisu archiwalnego jest próba porównania opracowania tych samych zespołów akt poniemieckich w archiwach polskich i czeskich. Pomimo posiadania akt wytworzonych przez identyczne urzędy, czeski system archiwalny przewiduje tłumaczenie nazw zespołów i jednostek na język czeski, bez podawania tytułu oryginalnego, co stwarza olbrzymie trudności tak badaczom niemieckim jak i polskim. Użytkownik, zwłaszcza obcokrajowiec, nie ma żadnej gwarancji, co do tytułów archiwalnych i trafności tłumaczenia. ISAD wymaga podania przede wszystkim tytułu oryginalnego, a dopiero później odróżnionego od niego innego tytułu, nadanego zgodnie z narodowymi zasadami. Końcową częścią omawianego dokumentu jest załącznik: „Prezentacja typów środków ewidencyjnych kompatybilnych z normami ISAD(G) i ISAAR(CPF)”⁸³. Rozróżniono trzy kategorie środków ewidencyjnych (A, B, C) i wskazano cztery poziomy głębokości opisu:

⁸¹ Pojęcie “prezentacja materialna” odnosi się do formy edycji wydawnictwa. Łączy w sobie zagadnienia związane z typografią i przyjętą w danym miejscu i czasie formą edycji takich jak: wygląd i układ strony tytułowej, zawartość i układ wstępu, kształt i edycję tekstu głównego oraz zakończenia. Szczegółowe informacje na temat omawianego terminu można znaleźć w: Guide de redaction et de revision, Structure et présentation matérielle d'une publication, Trousse d'édition, http://icnet.ic.gc.ca/publication/francais/style/guide_organisation-organisation_f.html

⁸² Orientations pour la préparation et la présentation des instruments de recherche , Ibidem. 4.2.1.

1. Zespół/podzespół
2. Serie/podserie
3. Jednostka
4. Najmniejszej logicznej części zespołu (fr. pièce, ang. item, pol. dokument).

Grupa A: Należą tu środki ewidencyjne, których szczegółowość opisu kończy się na poziomie na poziomie zespołu lub podzespołu. Są to przewodniki. Celem tych środków ewidencyjnych jest ogólne ukazanie zespołów lub kolekcji. Opracowano je, aby opisać zespoły jednego lub kilku archiwów lub też, opisując rzeczywistość pod kątem jakiegoś tematu, albo typu źródła, np. map czy fotografii.

Grupa B: Należą do niej środki ewidencyjne opisujące materiały archiwalne do poziomu jednostki. Opisują one zespół, części składowe zespołu (serie/podserie), aż do poziomu jednostki. Oddają strukturę organizacyjną zespołu. Ich polskim odpowiednikiem są inwentarze archiwalne.

Grupa C: obejmuje te środki ewidencyjne, które opisują zasób do poziomu najmniejszej logicznej części zespołu(fr. pièce, ang. item, pol. dokument).

„Ta grupa może być podzielona na dwie kategorie. W pierwszej opis najmniejszej logicznej części zespołu (pièce) jest ostatnim poziomem opisu, który jest realizowany począwszy od poziomu zespołu; w drugiej najmniejsze logiczne części zespołu są traktowane jako byty szczególne i kontekst hierarchiczny nie jest sprecyzowany. Do pierwszej kategorii środków ewidencyjnych należą inwentarze sumaryczne i analityczne. Do drugiej grupy należą środki ewidencyjne nazywane calendar po angielsku; catalogue po angielsku i francusku; catálogo po hiszpańsku”⁸⁴. Polska archiwistyka nie zna opisu poniżej poziomu jednostki, gdzie opisywany szczegół byłby częścią zhierarchizowanego opisu, tak jak np. relacja wyższa spis zespołów – inwentarze, stąd użyte tu pojęcia, jak inventaire sommaire i inventaire analytique nie funkcjonują w polskiej leksykologii archiwalnej. Warto zatem wyjaśnić te pojęcia: inventaire sommaire – środek ewidencyjny podający krótką analizę każdej najmniejszej logicznej części zespołu (fr. pièce, ang. item) lub grupy najmniejszych logicznych części

⁸³ Présentation des types d'instruments de recherche compatibles avec les normes ISAD(G) et ISAAR(CPF). Ibidem.

⁸⁴ Ibidem. 4.2.1.

zespołu lub kolekcji⁸⁵. Pod pojęciem inventaire analytique rozumiemy: „środek ewidencyjny dający szczegółową analizę (najczęściej w formie analizy dyplomatycznej) wszystkich najmniejszych jednostek opisu zespołu lub kolekcji⁸⁶. Oba wymienione wyżej narzędzia ewidencyjne należą do pierwszej podgrupy inwentarzy grupy C, czyli są ściśle związane z hierarchicznym, wielopoziomowym opisem archiwalnym. Drugą podgrupę grupy C stanowi katalog, czyli „Katalog archiwalny – rodzaj pomocy archiwalnej, zawierającej informacje o treści materiałów archiwalnych jednego lub wielu zespołów (zbiorów) albo ich części, opracowane według z góry przyjętych założeń i uszeregowane według ustalonych kryteriów. Termin używany dawniej, zwłaszcza w publikacjach, w znaczeniu inwentarza archiwalnego. (a. Catalogue, f. Catalogue)⁸⁷ i pojęcie „Katalog tematyczny – katalog archiwalny sporządzony dla ułatwienia badań nad określonym zagadnieniem (a. Catalogue thematic, f. Guide par catégorie de recherche)”⁸⁸. Celem uporządkowania problemów terminologicznych podamy także francuskie znaczenie tego terminu, gdyż w takim właśnie sensie jest ono użyte w ISADzie. Warto też zauważyć, że w cytowanej francuskiej propozycji słownika archiwalnego występuje tylko jedno pojęcie „catalogue”, nie ma natomiast pojęcia „catalogue thematique”. Katalog – analityczny i metodyczny środek ewidencyjny, skierowany na wybrane dokumenty, ponieważ są one tego samego typu, jak mapy i plany, kartki pocztowe itp., lub ponieważ zostały zebrane w szczególny obraz, jak ekspozycja, który mógłby być zespołem do którego należy i który mógłby mieć swoje miejsce przechowywania materialnego”⁸⁹. Katalog jako środek ewidencyjny nie jest umieszczony w sposób wyraźny w hierarchicznym opisie zasobu. Przedstawiona wyżej jedna z możliwych systematyzacji ukazuje możliwe głębokości opracowania zasobu archiwalnego.

W Polsce w ostatnich latach wyraźna jest tendencja do spłykania opisu archiwalnego w zasadzie do poziomego zespołu. Nie zakłada się dla pewnych grup akt porządkowania układu

⁸⁵ „Inventaire Sommaire. Instrument de recherche donnant une analyse succincte de chaque piece ou group de pieces d'un fonds ou d'une collection” Patrz: *Projet de dictionnaire de terminologie archivistique française*, <http://www.archivesdefrance.culture.gouv.fr/fr/archivistique/index.html> .

⁸⁶ Inventaire analytique. Instrument de recherche donnant une analyse détaillée (le plus souvent sous forme d'une analyse diplomatique) de toutes les pièces d'un fonds ou d'une collection. Patrz. *Projet de dictionnaire de terminologie archivistique française*, <http://www.archivesdefrance.culture.gouv.fr/fr/archivistique/index.html> .

⁸⁷ *Polski słownik archiwalny*, red Wanda Maciejewska, Warszawa 1974, s. 42.

⁸⁸ Ibidem.

⁸⁹ *Projet de dictionnaire de terminologie archivistique française*, <http://www.archivesdefrance.culture.gouv.fr/fr/archivistique/index.html> .

zespołu, odtwarzania jego budowy, ani nie zakłada się wewnętrznego porządkowania jednostek⁹⁰. Tak „uporządkowane” zespoły nie będą się nadawały do międzynarodowej wymiany informacji archiwalnej, ponieważ nie spełniają kryteriów zgodności środka z ISADem, zwłaszcza w punkcie trzecim, ale także w punkcie drugim zgodność ta jest problematyczna. Równocześnie dostrzega się konsekwencje wieloletniego już funkcjonowania standardu w świecie. Decyzja nr 4 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych w sprawie struktury i zawartości komputerowych baz danych tworzonych i użytkowanych w archiwach państwowych⁹¹ określając elementy struktury baz zaleca „...odpowiedni do poziomu opisu zasobu archiwalnego, tematyki i przeznaczenia, wskazane w § 2-6 elementy opisu, określone między innymi w międzynarodowym standardzie opisu archiwalnego ISAD(g).⁹² Standard nie sprowokował w Polsce poważniejszej dyskusji nad zagadnieniami metodologii archiwistyki, ale wdrażana informatyzacja archiwów zmusza do porządku w zakresie budowy elektronicznych pomocy archiwalnych, co w naturalny sposób wymusza odwoływanie się do rozwiązań metodologicznych proponowanych w ISADzie.

Odmierna sytuacja ma miejsce we francuskiej archiwistyce, gdzie w 2005 r. Dyrektor Archiwów Francji zaleciła stosowanie ISADu w archiwach francuskich⁹³. Zalecono opracowanie zasobu w sposób wskazany przez Francoise Banat- Berger i Claire Sibille⁹⁴ w załączniku do wymienionego zarządzenia. Uwzględniono przede wszystkim opis na wielu poziomach i opracowanie aż do najmniejszej logicznej części zespołu (pièce). Materiał jest opisywany tak, aby będąc w pełnej zgodności z ISAD(G), mógł być transponowany do DTD/EAD. Zalecenia wzbogacone są przykładami prawidłowego i nieprawidłowego wykorzystania wielopoziomowego opisu.

Powodem głębokiego opisu archiwalnego był i jest szacunek oraz wzgląd na odbiorcę, często zapewniany prawnie przez administrację. We Francji obywatel ma prawo do wolnego dostępu do wszelkich dokumentów administracyjnych od 1978 r. Oznacza to, że zarówno administracja jak i służba archiwalna musiały mu ten dostęp umożliwić. Bez głębokiego

⁹⁰ Decyzja nr 20 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 10 grudnia 2002 r. w sprawie wprowadzenia wskazówek metodycznych dotyczących uproszczonego opracowania zasobu archiwalnego przechowywanego w archiwach państwowych.

⁹¹ Decyzja nr 4 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 1 lutego 2005r. w sprawie struktury i zawartości baz danych tworzonych i użytkowanych w archiwach państwowych.

⁹² Ibidem, s. 3

⁹³ Circulaire DITN/RES/2005/005 Normalisation de la description archivistique, Paris 13 juin 2005.

⁹⁴ Séminaire INP. Normalisation de la description archivistique du 6 au 8 avril. Synthèse et restauration des travaux pratiques par Francoise Banat- Berger et Claire Sibille.

opracowania zasobu nie jest to możliwe, a ISAD(G) wyszedł tym wymaganiom naprzeciw. Taka postawa powoli staje się normą ogólną. Problem relacji pomiędzy opisem archiwalnym a transparentną administracją wykracza poza ramy tej pracy. Zainteresowanych odsyłam do niezwykle ciekawych rozważań Philippe Barabat⁹⁵. W krajach anglosaskich archiwistyka nie wymagała rewolucyjnego dostosowania do międzynarodowego standardu opisu materiałów archiwalnych, bo standard ten w dużej mierze na jej rozwiązaniach bazował. Niemniej nowa edycja ISADu wpłynęła na kanadyjski system RDDA (Regles pour la description des documents d'archives). Kanadyjski Komitet Opisu Archiwistycznego i Kanadyjska Rada Archiwów wydały w 2004 r. Normę RDDA2 uwzględniającą, obok innych normalizacji, także poprawiony ISAD(G)⁹⁶. Reguły ogólne RDDA2 są praktycznie powtórzeniem reguł ISADu. Koniecznym jednak było aktualizowanie kanadyjskiej normy przede wszystkim dlatego, że ISAD(G) precyzyjniej opisywał jednostkę opisu i jej ewentualne komponenty uzyskiwane w wyniku selekcji i analizy oraz lepiej porządkuje wszystkie informacje identyfikujące materiał archiwalny i wyjaśniające kontekst ich wytworzenia⁹⁷. Przy okazji okazało się, że za pomocą ISAD(G) można opisywać materiały specyficzne, takie jak fotografie.

ZAKOŃCZENIE

Międzynarodowy standard opisu materiałów archiwalnych jest doskonałym narzędziem współczesnego warsztatu archiwalnego, u podłoża którego znajduje się **użytkownik**, jako podmiot działań służby archiwalnej. Konsekwencją takiego rozumienia jest szerokie wykorzystanie informatyki mającej pod każdym względem ułatwić podmiotowi – użytkownikowi dotarcie do przedmiotu jego zainteresowań- materiałów archiwalnych.

Techniczną podstawą metodologiczną jest zasada poszanowania zespołu, na którym przeprowadzane są wszelkie operacje metodologiczne⁹⁸. Te operacje to wielopoziomowy,

⁹⁵ Patrz: Comment le „records management” peut faire progresser la transparence administrative. Communication faite a Lundt par Philippe Barabat, Direction des Archives de France, 2001.

⁹⁶ Patrz: Rapport a la communauté archivistique canadienne, RDDA RDDA2, Comité canadien de description archivistique, Conseil canadien des archives, 2004.

⁹⁷ Niezwykle ciekawa analiza zależności systemu RDDA i ISADu została przedstawiona w: Normand Charbonneau et Mario Robert, *Le description des Photographies*, „Archivistes”, vol. 30 nr 1, 1998-1999, s. 26.

⁹⁸ Zasada poszanowania zespołu może z czasem być porzucona na korzyść struktur ponadzespołowych. Patrz: Bob Krawczyk, *L'abandon du fonds comme premiere niveau de classification et de classement pour les documents du gouvernement ontarien: une solution moderne a un probleme complexé*, „Archives”, vol. 33, nr 3 i 4, 2001-2002, s. 97-119.

hierarchiczny opis materiałów archiwalnych od ogółu do szczegółu, realizowany przez ISAD(G), w którym twórca archiwaliów zostaje opisany niezależnie w standardzie ISAAR(CPF). Kluczem, bowiem do identyfikacji zespołu i jego części składowych, jest wytwórca. Dzięki temu zabiegowi możliwe jest „powiązanie informacji archiwalnej o wytwórcy z informacjami na temat innych źródeł archiwalnych, ale i bibliotecznych, muzealnych itp., uzależnionych od tematu twórcy”⁹⁹. ISAD(G) będąc czysto metodologicznym narzędziem archiwalnym, nie odwołującym się do technologii informatycznych, został tak zbudowany, aby być w pełni adaptowalny przez języki strukturalne¹⁰⁰. Jest to możliwe, ponieważ opis wielopoziomowy z wyodrębnionym twórcą są relacyjnym modelem wiele do wielu, a więc najdoskonalszą formą przechowywania, zarządzania, wyszukiwania i udostępniania informacji.

ISAD(G) jest także wytworem międzynarodowego środowiska archiwalnego, szukającego sposobu na wzajemną wymianę doświadczeń. Jego cechą charakterystyczną jest odwoływanie się i korzystanie z istniejących światowych normalizacji, zwłaszcza norm ISO, co jeszcze bardziej ułatwia jego międzynarodowe zastosowanie.

Opis na wielu poziomach i oddzielenie od opisu materiału archiwalnego informacji (opisu) o jego twórcy są kolejnym etapem rozwoju archiwistyki. Są nową metodologią wypracowaną pod koniec XX w., która upodmiotawiając użytkownika, z pełnym respektem dla poszanowania integralności zespołu, buduje nową jakość światowej doktryny archiwalnej. Doktryny, która znajduje wsparcie najnowszych technologiach informatycznych. Można, jak się zdaje, zaryzykować stwierdzenie, że wiek XXI będzie wiekiem wdrażania w archiwistykach narodowych międzynarodowego opisu materiałów archiwalnych, bazującego na wyżej omówionym ISADzie i innych standardach. Te archiwistyki, które tego nie zrobią, będą zdane na marginalizację w świecie nie tylko archiwistyki, ale przede wszystkim w świecie wymiany naukowej, bez której postęp nie jest możliwy. Nie poradzą sobie także z problemami dokumentu elektronicznego, ponieważ standardy w tej dziedzinie rozstrzygane są na poziomie ogólnoświatowym, który metodologicznie będzie odwoływał się do norm światowych a nie narodowych. Im szybciej narodowe archiwistyki, w tym i polska, zrozumieją konieczność ponownej analizy swoich doktryn, nie tylko archiwistycznych ale także kancelaryjnych, tym mniejsze poniosą koszty związane z ich modernizacją i dostosowaniem do wymogów współczesnego świata.

⁹⁹ Patrz Bruno Gallard, *Sistemi archivistici informatizzati e standard descrittivi*, Roma 2004, s. 167.

¹⁰⁰ Patrz: *La lettre des Professionnels de l'information*, juin 2004 s. 24.

Autor pragnie podziękować Pani dr Annie Laszuk z Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych w Warszawie, Panu dr Dariuszowi Bednarkowi z Archiwum Państwowego we Wrocławiu i mgr Ivo Łaborewiczowi z Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze za cenne uwagi merytoryczne zgłoszone do pierwszej i drugiej redakcji tekstu. Pragnie także podziękować Pani dr Annie Laszuk i mgr Ivo Łaborewiczowi za szczegółową korektę tekstu.